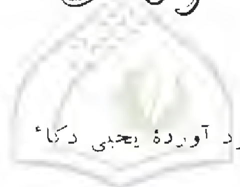
گویش «گلین قیه»

یا

هرزندی

گرد آوردهٔ یحیی ذکاء

تهران - ۱۳۳۶

پیشگفتار

پس از چاپ و انتشار «گویش کرینگان» چون در آن کتابچه از گویش «هرزندی» ـ که هنوز در برخی از دیه‌های آذربایجان بدان سخن میگویند ـ نامی برده شده بود، کسانی از خوانندگان در آن هنگام ـ از دور و نزدیک ـ پرسشهایی کرده و آگاهی های بیشتری دربارهٔ آن خواسته بودند.

چون برای نویسنده نشدنی بود که با گفتگو یا نامه نویسی بیکایک آنان پاسخ کافی داده، زمینه سخن را از هر باره روشن نماید، و از سوی دیگر در آن هنگام خود نیز از این گویش جز آگاهیهای اندك و پراکنده چیزی دردست نداشت، از اینرو در تابستان سال ۱۳۳۳ که سفری بزادگاه خود تبریز کرد، بر آن شد که سری نیز به دیه «گلین قیه» که امروز مرکز این گویش است بزند، تا از نزدیك با مردم آنجا آشنا گردیده و از این گویش آنچه بدست می‌آورد دفتری پدیدآورده در پاسخ پرسندگان بچاپ رساند.

خوشبختانه این کار با کامیابی بانجام رسید [1] و نویسنده توانست در زمان کوتاهی، مقداری از واژه‌ها وجمله‌های هرزندی را مطابق روشی که در کتاب «گویشهای وفس وآشتیان وتفرش» بکار رفته یاد داشت و گرد- آوری کند.

ازسوی دیگر نویسنده سپس آگاه گردید که خوشبختانه در این راه که گام برداشته تنها نیست وکسان دیگری از دانشوران گرامی همچون : آقای دکتر صادق کیا استاد دانشکده ادبیات تهران، آقای دکتر ماهیار نوابی استاد دانشکده ادبیات تبریز، آقای منوچهر مرتضوی معلم دانشکده

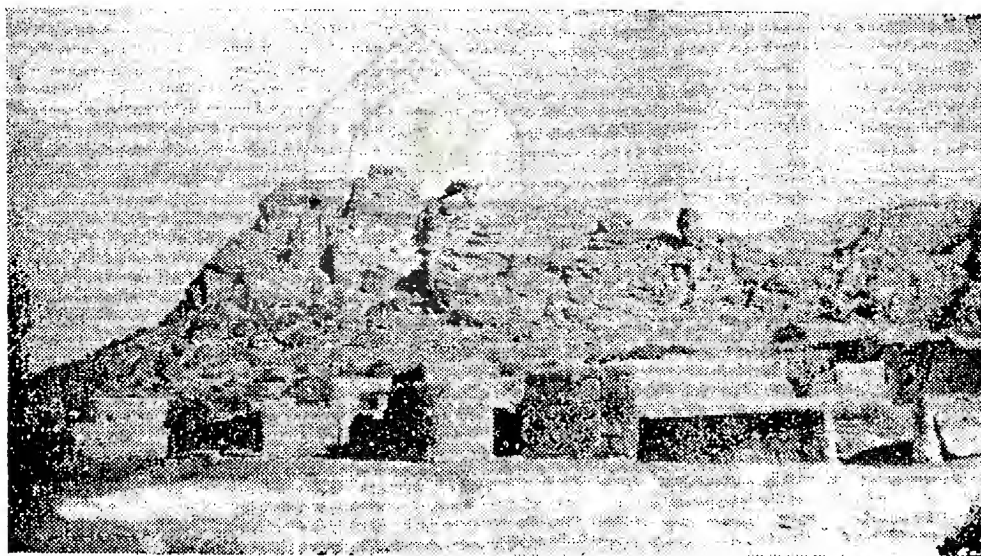
۱ـ در اینجا نویسنده بر خود واجب میداند که از آقای صمد بیناکه یکی ازمالکین آن دیه می باشند و دراقامت چند روزه نویسنده در آن دیه ازهیچگونه مهمان نوازی فروگذار نکردند سپاسگزاری نماید.

ادبیات تبریز و آقای عبدالعلی کارنگ دبیر دانشسرای مقدماتی تبریز [1] و چند تن دیگر در پیرامون این گویش بکوششهایی برخاسته و نوشته هایی فراهم آورده اند که با دلبستگی فراوان منتظریم با چاپ و انتشار آنها گامهای بلند و سودمندی در راه شناسایی گویشهای آذربایجان برداشته شود و خواستاران این زمینه ها نیزاز نتیجه‌ی پژوهشهای ایشان بهره مند گردند .

☆☆☆

«گلین قیه» (Galin - q'aya) یکی از دیه‌های دهستان هرزندات و جزو بخش زنوزو شهرستان مرند است .

این دهکده در پایان پهنای دشت هموار واقع شده که از سوی شمال تپه یی کما بیش بلند ودارای تخته سنگهای بزرگ که درحال فروریختن است، آنرا بزیر سایه خود گرفته است .

منظره یی ازگلین قیه ازسوی شرق

۱ــ آقای عبدالعلی کارنگ چندی پیش کتاب خودرا بنام «تاتی وهرزنی» بهمت دوست دانش دوست ماآقای اسماعیل واعظپور درتبریز بچاپ رسانیده اندکه ازنوشته های پرارج وسودمند در زمینه گویشهای آذربایجان می باشد . ما با سپاسگزاری وارج ــ شناسی ازکوششهای ایشان مطالعه این کتاب را بخوانندگان سفارش می کنیم .

جمعیت دیه درحدود سیصد خانوار و نزدیك بدو هزار و پانصد نفر می باشد آب آن از کاریز ومحصولاتش گندم وجو ونخود واندکی نیز سر - درختی است . مردان دیه بکشاورزی وگله داری پرداخته، زنانشان با بافتن گلیم وجوراب وعرقچین ومالیدن نمد روزمیگذرانند .

مردم گلین قیه از نظر پاکنهادی و راستگویی در میان دهنشینان

گوشه‌یی از ده‌گلین قیه ازسوی جنوب

آذربایجان انگشتنمایند و میتوان گفت براستی، نگهدارنده و وارث وفادار زبان وخویهای پاك نیاکان پاکزبان وپاکدل خود می باشند .

گلین قیه‌یی ها دربارهٔ سابقه خود معتقدند که از طالشند و نزدیك

به صد وهشتاد سال پیش ازمردم هرزند کهن بریده بدشت سرازیرشدهٔ در بن این کوه نشمین گرفته‌اند . ودرباره معنی نام دیه خود میگویندترکیست ودراصل «گلن قه‌یه » (galan-q'aya) بمعنی « صخره‌ی آیان » (فرود آینده) بوده . برخی نیزمیگویند دردل کوه غاریست که درآن پیکرسنگ شده عروسی که کودکی درآغوش دارددیده‌میشودو بهمین‌جهت‌است که آن‌دیه را بترکی«گلین قیه» یعنی «صخره‌ی‌عروس» نامیده‌اند. گویش گلین قیه یا هرزندی باگویشهای حسنوودیزماردرپاره‌یی واژه‌ها وقاعده‌های دستوری وتبدیل حرفها وصداها جداییهایی دارد و بیشتر گمان ما براینست که این گویش به نیمزبان آذری یعنی زبای کهن آذربایجان نزدیکتر از دیگر گویشهاست ودراین ، واژه‌های کهن باستانی بیشترازگویشهای دیزمار و خلخال وحسنودیده‌میشود چنانکه شادروان کسروی‌نیزدرکتاب زبان‌آذری همین عقیده را تأیید کرده است .

مرکز اصلی این گویش نخست همان هرزند کهن بوده ولی کنون آشنایان بآن دردیه گلین‌قیه بیش ازهرزند است . گذشته ازاین دودیه،مردم دیه‌های عریان تپه ، قره بولاق ، بابره ، قشلاق ، دیزج قربان ، قره‌گز و پیراسحق نیزسابقاً با این گویش گفتگومیکرده‌اند ولی اکنون همگی آنرا فراموش کرده بترکی آذربایجانی سخن میگویند .

تهران ـ هشتم اردیبهشت ۱۳۳۵

یحیی ذکاء

کلید الفبای لاتین

حروف صدا دار

o = اُ	e = اِ	a = اَ
i = ای	u = او	a = آ
6 = نوعی سکون	ü = اُو	ö = اُ
		(مانند فرانسه)

حروف بیصدا

c = ج	t = ت	p = پ	b = ب
r = ر	d = د	x = خ	č = چ
ş = ش	s = س	j = ژ	z = ز
k = ك	q' = ق	f = ف	q = غ
n = ن	m = م	l = ل	g = گ
	y = ی	h = ه	v = و

توضیح : صدای «ج» و«ك» و«گ» همچنانکه در زبان تبریزیان بکارمیرود بانواع مختلف تلفظ میشودولی بعلت موجود نبودن نشانه مخصوص درحروف لاتین ازجدا کردن آنها صرف نظر شده است. و نیز صدای «ü» «ö» و«6» نظیر معادل آنها درزبان ترکی آذربایجانی است.

واژه‌نامه

آتا - âtâ : پدر

دد - dada : مادر

برر - böröر : برادر

هو - höv : خواهر

زره - zöra : پسر

کینه - kina : دختر

نو - navö : نوه

زری نـویجه - zöray navayca : نتیجه .

هلتل - höltöl : بچه .

بب - böbö : پدربزرگ .

کالادد - kâlâ dada: مادر بزرگ.

امو - amü : عمو .

ماما - mâmâ : عمه .

دایی - dâyi : دایی .

دای زره - dây zöra : پسردایی .

خالا - xâlâ : خاله .

مرت - mert : مرد .

ین - yan : زن .

مرت - mert : شوهر .

ویی - veyi عروس .

ویره - veyra : عروسی .

کورکن - kürakan : داماد .

بجنوخ - böcönox : باجناق .

بلز - bölöz : جاری .

گونی - güni : هوو .

قین آتا - q'eyn âtâ : پدرزن

قین آنا - q'eyn ânâ : مادرزن

سر - sar : سر .

کله - kalla :کله .

چوش- čoš: چشم.

کیرپیک - kirpik : کیپریک-kiprik: مژه .

قاش - q'âš : ابرو .

چهر - čöhör : پیشانی .

گوش - güš : گوش .

ون - vene: بینی.

دوداخ - dodâx : لب .

گو- gav : دهان.

داموخ (غ) - (q)dâmux : کام .

لو. زوهون- lev;zuhun :زبان(۱).

دوندون - dundun : دندان.

چونا - čunâ : زنخ .

ریش - riš : ریش .

۱ـ لو : زبان گوشتی ، زوهون : زبان سخن گفتن .

دیم ـ dim : روی.

بغ ـ b6q : سبیل .

مو ـ mü : مو.

ساچ ـ sâč : گیس .

ککول ـ kökül ، برچك ـ berčak : کاکل .

زلف ـ zelf ، تل ـ tel : زلف .

گیری ـ giri : گردن .

سینه ـ sina : سینه .

گد ـ gad : شکم .

نوه ـ növa : ناف .

رورا ـ rurâ : روده .

جییر ـ ciyar : جگر .

دل ـ del : دل .

بیره ـ böyrah ، قولبا ـ q'olbâ : قلوه

دالاخ ـ dâlâx : سپرز .

کم kam : کمر.

دوست ـ dost : دست

آلینگه ـ âlinga : بازو.

درسك ـ dersay(k) : آرنج .

بیلك ـ bilay(k) : مچ .

مین ـ min : کف دست .

انگوشته ـ öngüšta : انگشت :

سره انگوشه ـ sara öngüšta ، kâlâ ... : شست .

درناخ (غ) ـ d6rnâx(q) : ناخن

ینگ ـ yeng : پا .

بود ـ bud : ران .

زوهونا ـ zuhunâ : زانو .

لوله ـ lüla : ساق پا

پاچه ـ poča : بچه

چغ ـ č6q : توبوخ ـ tobbux : قوزك پا(قاپ) .

دابان ـ dâbân : پاشنه .

ینگه دیم ـ yenge dim : روی پا

ینگه یری ـ yenge yarey : کف پا.

پوست ـ püst : پوست .

گوژد ـ güjd : گوشت .

پیی ـ piy : پیه .

دامار ـ dâmâr : رگ .

وون ـ vun : خون .

اوراخ (غ) ـ orâx : عرق .

چومون ـ čümün : شاش .

گو ـ gü : گه .

قی‌رت ـ gayr6te : قی کردن .

ون تر ـ vene t6r ، ون اوی ـ vene övey : آب بینی .

سلفه ـ selfa : سرفه .

ششنسته ـ šešneste : عطسه .

گاودر ـ gâvd6r : دهن دره.

گون ـ gun : جان .

گون ـ gun : تن .

خویه ـ xoya : تخم (خایه) .

اوسب ـ osb : اسب .

هر ـ har : خر.

سیپه ـ sipa : کره .

ایسورلخ سیپه ـ isorl6x... : کره الاغ یکساله .

قاتر ـ q'ât6r : قاطر .

اسبا ـ ósbâ : سگ .
کتوله ـ kötüla : توله .
کت ـ kete : گربه .
مورا ـ morâ : موش .
دوه ـ dava : شتر .
نره دوه ـ nera-dava : شتر نر .
مره دوه ـ möra-dava : شترماده.
کشك ـ koššak ، دوه بالا ـ dava bâlâ : بچه شتر .
جوهول نره‌دوه ـ cohül neradava : شتر نرجوان .
جوهول مره دو « möra » شتر مادهٔ جوان
دوه پنشت ـ dava peneště : شتر سواری .
مره‌ی ـ mörayö : گاو(ماده) .
گوگ ـ güg : گوساله.
جوهوله مره‌ی ـ ... cohüla : گاو جوان .
پاس ـ pâs : گوسفند .
مره پاس ـ möra-pâs : میش .
وره ـ vara : بره .
تخلی ـ tóxli : تقلی .
شیشی ـ (k)šišay : شیشك .
بز ـ bez : بز
اوولاخ ـ owlâx : بزغاله .
توشگه ـ tüšga : بزغاله یکساله .
نچیر(نخچیر) ـ ne čir : آهو .
هراوش ـ hariüš : خرگوش
دونوز ـ domuz خوك .

گابان ـ gâbân : گراز .
وورگ ـ vorg : گرگ .
ایی ـ öyi : خرس .
رو ـ رو röv-röv : (فراموش شده)
تلکی ـ telki : روباه .
شیر ـ šir : شیر .
پلنگ ـ palöng : پلنگ .
پوشما ـ pešmâ : پشم .
چورم ـ čorm : چرم .
دومله ـ dümala : دم .
دومه ـ düma : دنبه .
درناغ (خ) ـ dórnâq(x): سم
سل ـ sel : پهن تر .
پهن ـ pehin : پهن خشك .
پوفلك ـ püflak : شاشدان.
کهن ـ köhan : کوهان .
پالون ـ pâlon : پالان .
جلو ـ celöv : افسار .
مهتر ـ mehtar : مهتر .
شوهونا ـ šuhunâ : چوپان .
اوهور ـ ohor : اوخور ـ oxor : آخور .
پی ـ pöyö : طویله .
سی‌ین ـ siyen : تپاله .
کورك ـ kork : مرغ .
کله بر ـ kalabör : خروس .
جوجه ـ cüca : جوجه .
کفدر ـ köfdör : کبوترچاهی .
یاهو ـ yâhu : کبوتر.

یرش (چ) ـ(č) yaraš : کبك .
قل ـ q'alö : کلاغ .
سرچه ـ serča : گنجشگ .
سفرچین ـ s6q6rčin : سار.
چو هنه کرداندا ـ čuhuna ،
kördândâ : دارکوب .
پبو ـ p6bbu : هدهد .
قنوت ـ q'anot : بال
للك ـ lelak(y) : پر .
اوه ـ ova : تخم مرغ.
بیقوش ـ bayq'uš: جغد .
مرچك ـ merčak(y) : مگس .
مغمغ ـ m6qm6q : پشه .
بیره ـ bira : کیك .
کنه ـ (g)kana : کنه .
جهجی ـ ceci : ساس .
اسبژ ـ esbej : شپش .
رشك ـ r6šk : رشك .
سیم ـ sim : رسن .
چه کوتجه ـ čakütca : ملخ .
کرم ـ kerm : کرم .
مور ـ mor : مار .
قرباغا ـ q'6rbâqâ : قورباغه .
کس ـ kasö : لاك پشت .
پسن کل ـ pesankölö : جعل .
چو ـ ču : درخت .
چپ : čöp : چوب .
شوخا ـ šoxâ : شاخه .
یورپوغ ـ yorpoq ،

یوپرغ ـ yoproq : برگ .
ول ـ vel : گل .
سیوت ـ söyüt : بید .
نوربند ـ norband : نارون .
چینر ـ činor : چنار .
سرو ـ sarv : سرو .
نیوه ـ niva : میوه .
مو ـ mev : مو .
راز ـ râz : باغ .
نیوه راز ـ niva-râz : باغ میوه .
سو ـ sev : سیب .
آرموت ـ ârmut : گلابی .
آلو ـ âlu : آلو .
قسی ـ q6si : زردالو.
گیلانر ـ gilânör : آلبالو.
شافدالو ـ šâfdâlu : شفتالو .
هولی ـ hüli : هلو .
اوزم ـ üzem : انگور .
جوز ـ cavez : گردو.
فندخ ـ f6nd6x : فندق.
پوسته ـ püsta : پسته .
بادوم bâdom : بادام .
بادام‌راز ـ bâdom râz، بادوم‌موغون ـ
bâdommuqun : بادامستان .
سنجر ـ sencer : سنجد .
یمی‌شان ـ yemišân : زالزالك .
اوستا ـ ostâ ، چورده ـ čaverda :
هسته .
کول ـ kol : بوته .

قجله قرا ـ q'acalaq'6râ : کالك .
قارپوز ـ q'ârpuz : هندوانه .
خییار ـ xiyâr : خیار .
کدو ـ kadu : کدو .
پخله ـ paxla : باقلا .
ماش ـ mâš : ماش .
مرجومك ـ marcümak(y) : عدس.
نهر ـ neher : نخود .
برش (چ) ـ bereš (č) : برنج .
گوندوم ـ gundom : گندم .
یو ـ yav : جو .
سالخم ـ sâlx6m : خوشه .
یونجا ـ yoncâ : یونجه .
چیمن ـ čimön : چمن .
ارون ـ örun : گرمسیر .
کو،ییلوخ ـ kü,yeylux : سردسیر.
چوشما ـ čošmâ : چشمه .
کهریز ـ kahriz : قنات .
جو ـ cü : جو .
کوردو ـ kordo : کرت .
دم ـ dem : دیم .
گل ـ göl : استخر.
بیچین ـ bičin : درو .
چیره ـ čire : درو کردن .
خورمون ـ xormon : خرمن .
اوراخ ـ orâx : داس بزرگ .
مونگولو ـ mongolo : داس کوچك.
گووهن ـ govohen : گاوآهن .
جورجور ـ corcor : خرمن کوب .

ول ـ völ : خرمن کوب سنگی .
هیش ـ hiš : خیش .
یو ـ yev : یوغ .
یوه بوند ـ yeva bund ، سرمه :
serma : چرم یوغ .
سرسوو ـ sara söv : ماله تخته یی.
شوشولقا ـ šošolq'â ، šâšâlq'â :
چهارشاخ .
گت ـ get : جفت (درشخم) .
اورار ـ orâr : آسیاب .
دوستور ـ dostor : آسیاب دستی .
رشبر (رنجبر) ـ rašbar : رعیت .
زمی ـ zami : زمین .
خوک ـ xok : خاک .
توز ـ toz : گرد .
سغ ـ s6q : سنگ .
کالاسغ ـ kâlâ s6q : سنگ بزرگ.
ودیه سغ ـ vediya s6q : سنگ
کوچك .
قوم ـ q'um : ریگ .
چانقل: čânq'6l، چونگول ـ čongol:
شن .
کو ـ kü : کوه .
توپو ـ topo : تپه .
دره ـ döra : دره .
هر ـ hör : دشت .
همبر ـ hambör : هامون، هموار .
ر ـ rö : راه .
جده ـ cöda : جاده .

او- öv :آب .
ووشت - vcšt : رودخانه .
وهور- vohor : برف .
وورون - vorun : باران.
بولوت - bulut : ابر.
ور- vör: باد.
اتش - otaš :آتش .
اسن - ösön :آهن .
مس - mes : مس .
اسمون - osmun :آسمان .
روژ- ruj : خورشید .
اشمه - öšma : ماه .
اشمه شو - öšma-šav : شب‌مهتاب .
اولدوز- ulduz : ستاره .
رو- ru : روز.
شو- šav : شب .
سور- sor : سال .
اوسو- oso : الان .
امرو- emru : امروز .
زیر- zir : دیروز.
پری - pari : پریروز .
پروری - parvari : پس‌پریروز.
اوهرو- ohro : فردا .
پاش اوهرو- pâš ohro : پس‌فردا .
پش دنی - pašdani : پسین فردا .
اوهروشو- ohrcšav : فرداشب .
امسور- emsor : امسال .
پر - pör : پارسال (پار- پارینه) .
آماراسور- âmârâ sor :سال آینده.

سوب - süb : صبح .
نیمرو- nimru : ظهر .
شونگوم - šungum : عصر .
— — :شرق .
— — :غرب .
شومال - šumâle : شمال .
قیبله - q'ibla : جنوب .
کر- kar : خانه .
هیت - hayöt : حیاط .
ایمرت - imöröt : عمارت .
موغون (مکان ؟) muqun : جا .
اوتاخ (غ) - otâq(x) اطاق .
بر- bar: در.
زهرت- zöhör : دیوار .
پنجرو- pöncörö : پنجره .
شوشه - šüša : شیشه .
درجه - darca : دریچه .
» » : طاقچه .
هنه - hena : سوراخ .
سکو- sökü : سکو .
ایستون- istun: ستون.
در- dör : تیر .
بونه یری - buneyarey : سقف .
بون - bun : بام .
پیله کون - pillakun : پلکان .
از رون - özörun(d) : هره .
نردوون - nördövun : نردبان .
نوودون - novdun : ناودان .
هووز- hövüz : حوض .

لولوك ـ lülük(y) : لوله .
نی ـ ney : نی .
هموم ـ hamum : حمام .
دول ـ dül : سطل .
کالا همبه ـ kâlâ hemba : کوزه بزرگ .
ودهمبه ـ vede hemba : کوزه کوچك .
سور ـ savara : سبد .
مژمیین ـ möjmöyin : سینی .
قلبیر ـ q'albir : غربال .
شاتارا ـ sâtârâ : کم .
ساتل ـ sât6l : دیگ .
چرن ـ c6rn6 : دیزی .
= = : سه پایه.
کوره ـ küra : کوره .
اوجاخ ـ ocâx : اجاق .
تنو ـ tanü : تنور .
ایزم ـ izem ـ هیزم .
کمور ـ kömür : ذغال .
قور ـ q'or : جرقه .
توستی ـ tüssi : دود .
دود ـ düd : دوده .
الونچ ـ ölünc : خاکستر .
ماشا ـ mâsâ : انبر.
چر ـ cörö : چراغ .
شام ـ sâm : شمع .
الوو ـ alow : شعله .
دشی ـ dösay(k) : دشك .

لهف ـ lehef : لحاف .
بلش ـ bölös : بالش .
نمر ـ namar : نمد .
پلز ـ palöz : گلیم .
گزه ـ geze : جارو.
هورده ـ horde : غذا .
نهر ـ nöhör : ناهار.
= = شام .
نون ـ nun : نان .
= = خمیر.
نمك ـ namök : نمك .
اوش ـ os : آش .
کژمژ ـ kejmej : کشمکش .
مت ـ mat : دوشاب .
شرپ ـ saröp : شراب .
شت ـ set ! شیر .
خامو ـ xâmo : خامه .
کر ـ körö : کره .
روغان ـ roqân : روغن .
پنیر ـ penir پنیر.
مست ـ möst : ماست .
دو ـ dü : دوغ .
قوروت ـ qurut : کشك .
تم ـ tam : طعم .
دشد ـ dasde : درد .
برمسده ـ bermesde : گریه .
زارسد ـ zâresde زاری .
عزو ـ azöw : عزا .
افت ـ aföt : آفت .
یارا ـ yàrâ : زخم .

پوندامسده ـ pundâm6sda : ورم .

سره‌ده‌یه ـ saradaya : سردرد .

گده‌ده‌یه ـ gada daya : دردشکم.

چیچك ـ čičak : آبله .

درمون ـ dörmun : درمان .

دو ـ davö : دوا .

الت ـ ölat : رخت .

شیی ـ šeyi : پیراهن

شلور ـ šalvör : شلوار.

جوراب ـ corâb : جوراب .

کل ـ kölö : کلاه .

چست ـ č6st : کفش .

گیوه ـ giva : گیوه .

یوخو ـ yoxo : یخه .

= = جیب .

دوستو ـ dosto : آلینگه ـ âlinga : آستین .

کشه ـ kaša . دامن.

اوسدور ـ osdor : آستر.

پونبا ـ punbâ : پنبه .

پرج ـ pö:čö : پارچه .

هل ـ halö : کرباس .

دورزان ـ dorzân : سوزن .

تیل ـ til : نخ .

تر،سیجیم ـ ter,sicim : ریسمان .

تنف ـ tönöf : طناب .

بولولغی ـ bololqey : تار .

آلقاج ـ âlq'âc : پود .

نجر ـ nöccör : نجار.

کرکی ـ körki : تیشه .

میشار ـ mišâr : اره بزرگ .

بغچی ـ b6qči : اره کوچك .

مقاب ـ maq'q'âb : مته .

مخ ـ m6x : میخ .

توخده ـ toxda : تخته .

بلت ـ böltö : تبر.

مله ـ möla : ماله .

بور ـ bor : بیل .

لهم ـ lehm : گل .

سوووخ ـ suvox : کاه‌گل .

خوم کرپیچ ـ xumökarpic : خشت خام .

پوتا کرپیچ potâ karpic: آجر پخته.

گژ ـ gaj : گچ .

اهك ـ öhök : آهك .

خوی ـ xuqe, xuyö : خدا.

دو ـ davö : دعا .

نیفرین ـ nifrin : نفرین .

نمز ـ namöz : نماز .

روژا ـ rujâ : روزه .

دوست ـ düst : دوست .

دشمون ـ dešmun : دشمن.

بد ـ bad : فحش .

هونگیری : hungiri : دعوا .

قوناخ (غ) : q'unâx(q) : مهمان.

شیکرچی ـ šikö:či : شکارچی .

جندك candak لاشه .

گور ـ gür : قبر.
تی‌تی ـ titi : تیغ (خار)
زنجیر ـ zöncir : زنجیر.
هیبه ـ hiya : پارو.
سس ـ sas : آواز.
هاوار ـ hâvâr : فریاد .
فرمون ـ formun : فرمان .
هویه ـ hüya : بازی .
چودور ـ codor : چادر.
سو ـ söv : سایه .
هم‌سله hömsöla : همسایه .
رونك ـ runk : رنگ .
گیند : gind : بو.
پول ـ pül : پول.
هزی ، چورا مراندا ـ (y) hözi ، corâ m6rândâ : گدا .
الچی ـ ölči : پیمانه .
گز ـ gaz : ذرع.
مشت ـ meši(d) : مشت .
بر ـ hör : بار.
تکون ـ tekun : دکان .
نونچی ـ nunči : نانوا .
قسب ـ q'asöb : قصاب .
خوت ـ xut : خط .
نوغت ـ nuqat : نقطه .
دندوك ـ dendük : تك (نوك) .
بن : ben : بیخ .
هود ـ hod : حد .

نیم ـ nim : نصف.
جفت ـ ceft : جفت.
ای برنده ـ iberanda : یکهو (یك دفعه) .
چك ـ čök : خوب .
پوچ ـ püč : بد .
روست ـ röst : راست .
دری ـ deri : دروغ .
شته ـ šeta : کج .
اشخ ـ 6š6x : روشن .
تروك ـ törük : تارك .
پك ـ pök : پاك.
چورك ـ čurk : چرك .
نجس ـ nöcös : نجس .
قشنگ ـ q'cšang : قشنگ .
بدگیل ـ badgil : زشت .
نر ـ ner : نر .
مر ـ mör : ماده .
پیر ـ pir : پیر.
جون ـ cavön : جوان .
گوژدن ـ güjdan : چاق .
اوروغ ـ oruq : لاغر .
ود ـ vede : کوچك .
کالا ـ kâlâ : بزرگ .
سوك ـ sevek : سبك .
گرون ـ gerun : سنگین .
تور ـ tor : تر.
هشك ـ hešk : خشك .
تیژ ـ tij : تیز.

کورد ـ kürd : کند .
درز ـ döröz : دراز .
گوده ـ güda : کوتاه .
تونگ ـ tüng : تنگ .
فهل ـ fahal : پهن .
دور ـ dür : دور.
پورون ـ porun : نزدیك .
رو ـ rav زود .
ین ـ yen : کم .
پی‌د ـ peydö : پیدا.
هون ـ hun : خواب .
بهشته ـ behesta : بیدار .
توخ ـ tux : سیر .
تشیر ـ tösir : تشنه .
خوش ـ xoš : خوش .
خوم ـ xum : خام .
پوتا ـ potâ : پخته .
کهنه ـ kahna : کهنه .
برت ـ baröt : بیات .
سور ـ sür : شور.
شیرین ـ širin : شیرین .
روغانن ـ roqânön : چرب .
تل ـ tel : تلخ .
تند ـ tend : تند .
ترش ـ törš : ترش .
سورت ـ sort : سرد .
گورم ـ gorm : گرم .
سرین ـ sarin : خنك .
ایلخ ـ ilöx : ولرم .

ساخت ـ sâxt : سخت .
سست ـ sest : شل .
نورم ـ norm : نرم .
اونداخون ـ undâxun : خسته .
ناخوش ـ nâxoš : بیمار .
تومبول ـ tumbul : تنبل .
یکه ـ yaka : تنها .
برور ـ baravör : آبستن (بارور) .
استرون ـ estervan : نازا .
خرب ـ xaröb : خراب .
ابت ـ aböt : آباد.
به ـ böhö : گران بها .
اوجوز ـ ucüz : ارزان .
مفده ـ mefda : مفت .
زده ـ zeda : بیشتر.
پر ـ pör : پر.
سری) پراری ـ parari (sarey) :
سرازیر.
(پرپه ـ parpe : سربالا.
قارشو ـ q'âršu : جلو(پیش) .
پش ـ paš : عقب .
اسبی ـ esbi : سفید .
سوی ـ süyö ـ سیاه .
زورت ـ zort : زرد .
یشل ـ yöšöl : سبز .
اوبی ـ obi : آبی .
کوی ـ kövi : کبود .
قرمزی ـ q'örmızi : سرخ .
بنوشه ـ banövša : بنفش .

من ـ man : من .
ت ـ te : تو.
ا ـ a : او.
آما ـ âmâ : ما .
شمه ـ šema : شما .
آووی ـ âvoy : ایشان .
چمن ـ čaman : مال من .
اشت ـ ešte : مال تو.
جوی ـ اوی ـ avi,cavi : مال او .
چاما ـ čâmâ : مال ما .
شمه ـ šema == مال‌شما
آوون ، جاوون ـ câvun ,âvun .
مال ایشان .
چمین ـ čameyin مال من .
اشتین ـ ešteyin : مال تو.
او کی ـ avi ki : مال او.
چامین ـ čâmeyin : مال ما .
شمین ـ šemeyin : مال شما .
آوون کی ـ âvon ki : مال ایشان .
ایشتن ـ ištan : خود .
همه ـ hamma : همه .
هور ـ hor : هر .

☆☆☆

ای ـ i : یك .
د ـ de : دو .
هر ـ here : سه .
چ ـ čü : چهار.
پینچ ـ pinč :پنج .
شوش ـ šeš : شش .
هوفت : hoft : هفت .
هشت ـ hašt : هشت .

نوو ـ nov : نه .
دو ـ do : ده .
دو هو ـ ای ـ dohe-i : یازده .
دو ـ هو ـ د ـ doho-de : دوازده .
دوهر ـ do-here : سیزده .
دوهوچر ـ doho-čür : چهارده .
دوهو پینچ ـ doho-pinč : پانزده .
دوهوشش ـ doho-šeš : شانزده .
دوهوفت ـ de-hoft : هفده .
دوهشت ـ dohašt : هجده .
دوهو نوو ـ doho-nov : نوزده .
ویست ـ vist : بیست .
ویست ای ـ viste-i : بیست و یك.
ویستد ـ viste de : بیست دو.
سی، ویستدو ـ si,vistedo: سی
si-ve-i,viste-de-hoi : سی و یك
: sive - de,viste - doho - de
سی‌ودو
: sive - here, viste - dohere
سی و سه
čel, de vist : چهل
čele-i,de-vist-i : چهل و یك
čel-e-de,de vist-de : چهل ودو
pinčü,de-vist-do : پنجاه
: pinčü - rei,de-vist doho-i
پنجاه‌و یك
: pinčü-re-de,de vist doho-de
پنجاه ودو
šest,here-vist : شصت

شصت و یك : ŝeste-i,here-vist-i
شصت‌ودو: ŝeste-de,here-vist-de
هفتاد : hafdö,here-vist-do
: hafdö-re-i,here vist-doho-i
هفتاد و یك
hofdö-re-de,here vist - doho
هفتاذ و دو : de
هشتاد : hasdö, čö-vist
هشتاد ویك : haš dö-re-i,čövist-i
: hašdö -re-here, čö vist-here
هشتاد وسه
نود :nâvor,čö-vist-do
: nâvo-re-i , čö-vist doho-i
نود ویك
: nâvo-re -hoft,čövist do-hoft
نود وهفت
صد : so,pij -vist
صدویك : so-vo-i,pij vist-i
صدوده: so-ve-do,pij-yist-do
: so-ve-doho-i,pij vist-doho-i
صد ویازده
دویست : de-so,dovist
دویست ویك : deso-i,do-vist-i
سیصد : here-so,do-ho-pij-vist
چهارصد : čö-so,vist-vist
پانصد : pij-so,viste-pij-vist
šoš - so,si - vist,viste -do vist
ششصد
هفتصد : hof(t)-so,sive-pij-vist

هشتصد : haš(t)-so,de-vist-vist
: nov-so,čele-pij -vist,de vist
نهصد -pij-vist
هزار : hazö
دوهزار : de-hazö
ده هزار : do-hazö
صد هزار so-hazö
hazö-hazö:هزارهزار (یك‌میلیون)

☆☆☆

آرتا، آرتدا - ârtâ,ârtdâ: آنجا .
انتا : 6ntâ : اینجا .
پرپه - parpe : بالا
پرره - parare : پایین .
-یر- yare : زیر .
پش - peš : رو .
مهله - mahla : بیرون .
ایچری - ičari : درون .
مین - min : میان .
کنر- hanör : کنار .
ان - en,în .ین.(بایاءمجهول) .
ا - a : آن (او) .
کرمین - keremin : کدام.
پشت - pešt : پشت .
پش - paš : پس .
کی - ki : کی (که) .
چه - če : چه .
قیی - q'eyi? چرا ؟
چون - čün : برای .
کاوا - kâvâ : کو .

کنتا ـ k6ntâ : کجا .
چوت به ـ čüt-be ، چـوت دهوه ـ čütdahva : چند بار .
ایه ـ aya : اگر.
انی ـ ani : دیگر .
ری ـ ri : از .
من‌ری ـ manri : ازمن .
ته‌ییری ـ teyiri : ازتو .
اویری ـ aviri : ازاو .
سیز-siz : بی .
هون ـ hun : با .
نا ـ nâ : نه .
چی نی، نییه ـ čini,niya : نیست .
کرنده، کنده ـ karenda,kanda : درخانه .

☆☆☆

کورده ـ korde : کردن .
کن، که ـ kön-ka : بکن .
کورجا ـ korcâ : کرد .
اته ـ öte : گفتن .
اسه ـ ösa : بگو.
اتجه ـ ötca : گفت .
نوریر- norayare : صدا کردن .
نوریه ـ noraya : صدا کن .
نوریرجه ـ norayarca : صدا کرد .
ویده ـ vinde : دیدن .
وین ـ vin : ببین .
وینجه ـ vinca : دید .
اوشیره ـ ošire : شنیدن .
اوشناو- očnâv : بشنو .
اوشیرجه- oširca : شنید .
گیت کورده- gitkorde: بوئیدن .
گیت که ـ git ka : ببو .
گیت کورجا ـ git korcâ : بویید .
هورده ـ horde : خوردن .
هن ـ han : بخور .
هورجا ـ horcâ : خورد .
ینجیره- vencire :آشامیدن .
ینج ـ yenc : بیاشام .
ینجیرجه ـ yencirca :آشامید .
گوسته ـ göveste : جویدن .
یو ـ yöv : بجو.
یووسجه ـ yövusca : جوید .
برنری ـ b6rn6narey : بلعیدن .
« « بیلع .
بررجه‌ار -b6r6rca-are: بلعید.
اسبیره ـ esbire : مکیدن .
اسبیر- esbir : بمك .
اسبیرجه ـ esbirca :مکید .
سرسته ـ s6r6ste : خندیدن .
سر- s6r : بخند .
سرسدا- s6rsdâ : خندید .
برمسده ـ beramesde : گریستن.
برم ـ beram بگری .
برمسده ـ bermesda : گریست .
هونده ـ hunde : خواندن .
هون ـ hun : بخوان .
هونجا ـ huncâ : خواند .
زونوسده ـ zunusde : دانستن .
زون ـ zun : دان .

زونوسجا ـ zunuscâ : دانست .
اوموته ـ ümüte : آموختن .
اوموژ ـ ümüj : آموز .
اوموتجا ـ ümütcâ : آموخت .
هشده höšde : خواستن .
هز ـ höz خواه .
هجه ـ höšca : خواست .
بر ـ bere : بودن .
به ـ be : باش .
بره ـ bera = بود
مورده ـ morde : مردن .
مر ـ mar : میر .
موردا ـ mordâ : مرد .
کشده ـ kešde : کشتن .
کش ـ keš : کش
کشجه ـ kešca : کشت .
خوشی کورده ـ (yâša miš korde)
xoši korde : زیستن
ـ ـ ـ زی
بـریا شامیش ـ bera yâšâmiš :
زیست .
زونده ـ zunde : زاییدن.
زون ـ zun : زای .
زونجا ـ zuncâ : زائید .
هه‌ته ـ hete : خوابیدن .
هس ـ hes : بخواب .
هه‌ته ـ heta : خوابید .
به ایشده ـ beište(de) : برخاستن .
به‌اوپا ـ be upâ برخیز.
به‌ایشده ـ beišda : برخاست .

ووردورده ـ vordorde : ایستادن .
ونده ـ venda : بایست .
وردوروا ـ vordordâ : ایستاد .
شر ـ šere : رفتن .
شه ـ še : رو.
شره ـ šera : رفت .
آماره ـ âmâre : آمدن .
بیری ـ biri : بیا .
آمارا ـ âmârâ : آمد
نشده ـ nešde : نشستن .
نشی ـ neši : بنشین .
نشده ـ nešda : نشست .
نشده‌دره ـ nešdedöre : نشاندن .
دنشده ـ danešde : بنشان .
درجه نشده ـ dörca nešde : نشاند.
ورته ـ verete : دویدن .
وریش ـ veriš : بدو.
ورته ـ vereta : دوید .
اربری ـ areböri : تاختن .
برن‌اره ـ börnönare : تاز.
بربرجه اره ـ börirca are : تاخت
چورآماره ـ čorâmâre : گشتن
چوربیری ـ čor biri : گرد .
چور آمـارا ـ čor âmârâ : گشت
(گردید) .
نره ـ nöre : گذاشتن (نهادن).
نه ـ na : بگذار.
نرجه ـ nörca : گذاشت .
پوهوته ـ pohote : برداشتن.
په‌ین ـ peyen : بردار .
پوئوتجا ـ pe-ot-câ : برداشت.

گوته ـ gote : گرفتن .
گن ـ gen : بگیر.
گوتجه ـ gotca : گرفت .
آسدره ـ âsdare : ستاندن .
آدا ـ âdâ : بستان .
آدارجا ـ âdârcâ : ستاند .
دره ـ döre : دادن .
ده ـ da : بده .
درجه ـ dörca : داد .
برده ـ borde : بردن.
بن، بشه ـ ban,baše : بر .
بورجا ـ borcâ : برد .
بسده ـ b6sde : بستن .
بیند ـ bind : بند .
بسجا ـ b6scâ : بست .
اکورده ـ ökorde : بازکردن .
اکه ـ öka : بازکن .
اکورجا ـ ökorcâ : بازکرد .
دره ـ d6re : دریدن .
درنن ـ d6rn6n : بدر.
دریرجا ـ d6rirca : درید.
لورزسده ـ lorz6sde : لرزیدن .
لورزن ـ lorz6n : بلرز.
لورزسدا ـ lorz6sdâ : لرزید.
واشونده ـ vâšunde : تکاندن .
واشون ـ vâšun : بتکان .
واشونجا ـ vâšuncâ : تکاند .
پرته کورده ـ pörte korde : انداختن.
پرته که ـ pörte ka (ka-pörte) : انداز.

کورجه پرت ـ korca-pörtö : انداخت.
وورتدره ـ vortdöre : رها کردن.
وورتده ـ vortda : رها کن .
وورتدرجه ـ vortdörca : رها کرد.
گنسده ـ genesde : افتادن .
گن ـ gen = افت .
گنسده ـ genesda = افتاد .
ادره ـ ödöre : کندن .
اده ـ öda : کن .
ادرجه ـ ödörca : کند .
قم کورد ـ q'am korde : ساختن.
قم که ـ gamka = ساز .
قم کورچا ـ gamkorcâ : ساخت
اورده ـ orde : آوردن .
به‌یه ـ beya(r) : آر .
اورجا ـ orcâ : آورد .
رته ـ r6te : ریختن .
ری ـ ri : ریز .
رتجا ـ r6tcâ : ریخت .
واشونده ـ vâšunde : پاشیدن .
واشون ـ vašun : پاش .
واشونجا ـ vašuncâ : پاشید .
یره ـ yare : زدن .
ین ـ yan : زن .
یرجه ـ yarca : زد .
لکریره ـ laker yare : لگد زدن .
لکریه ـ laker ya (n) : لگد زن .
لکریرجه ـ laker yarca : لگدزد .
یره بره ـ yare bere : جنگیدن(زد وخورد) .

به‌یره ـ be yara : بجنگ .
بره یره ـ bera yara : جنگید .
سسده ـ s6sde : شکستن .
سند ـ s6nd : بشکن .
سسده ـ s6sda : شکست(۱) .
دن توره ـ dan tore : خاراندن .
« dantore(?) : بخاران .
درجه توره ـ dörca tore : خاراند.
توره ـ tore : خاریدن .
تورنن ـ torn6n : بخار .
توریرجه ـ torirca : خارید .
ویدره ـ vidöre : فشردن .
ویده ـ vida : بفشار.
ویدرجه ـ vidörca : فشرد ـ فشارد.
تشده ـ tösde : تراشیدن .
تش ـ töš : تراش .
توشجه ـ töšca : تراشید .
بره ـ b6re : بریدن .
برنن ـ b6rn6n : بر .
بریرجه ـ b6rirca : برید.
امشده ـ ömöšde باقتن .
امش ـ ömöš : باف .
امشجه ـ ömöšca : بافت .
هل‌کورده ـ hal korde : له کردن.
هل‌که ـ hal ka : له کن .
هل‌کورجه ـ hal korca : له کرد.
دام بری ـ damberi : بریان کردن.
« « بریان کن .

۱ ـ سسجا ، s6scâ = شکانید.

درجه‌بری dörca beri: بریان کرد.
پوته ـ pote : پختن .
پی ـ pay : پز.
پوتجا ـ potcâ : پخت .
شوره ـ šüre : شستن .
شور ـ šür : شوی .
شوریرجه ـ šürirca : شست .
نشونه ـ nšune (f6sde) : کاشتن.
نشون ـ nešun : بکار.
نشونجا ـ nešuncâ : کاشت .
شوم یره ـ šumyare : شخم زدن .
شوم یه ya(n) šum : شخم بزن.
شوم یرجه ـ šum yarca : شخم زد.
چیره ـ čire : چیدن .
چیرنن ـ čirn6n : چین .
چیریرجه ـ čirirca : چید .
چرده ـ čarde : چریدن .
چر ـ čar : بچر.
چرجه ـ čarca : چرید .
چردره ـ čara döre : چراندن .
دن چر ـ dan(da) čara : بچران
درجه چر ـ dörca čara : چراند.
هه‌کورده ـ ha korde : راندن .
هه‌که ـ haka : بران .
هه‌کورجا ـ ha korcâ : راند .
اوویته ـ üvite : آویختن .
اووژ ـ üvüj : آویز.
اووتجه ـ üvütca : آویخت .

پر بره - p6r bere : پرشدن .
به‌پر - be p6r : پرشو.
بره پر - bera p6r : پرشد .
پر کردن - p6r korde :
پر که - p6r ka : پر کن.
پر کورجا - p6rkorcâ : پر کرد .
گرد کورده - gerd korde : جمع کردن .
گرد که - gerd ka : جمع کن .
گرد کورجا - gerd korcâ : جمع کرد .
هوروته - horote : فروختن .
هرش - heraš : بفروش.
هوروجه - horocca : فروخت .
باخشیره - bâxšire : بخشیدن .
باخش - bâxš : ببخش .
باخشیرچه - bâxširca : بخشید .
دزدیره - dezdire : دزدیدن .
دزدن - dezden : بدزد .
دزدیرجه - dezdirca : دزدید .
کره - k6re : کشیدن .
کرنن - k6rn6n : بکش .
کریرجه - k6rirca : کشید.
پوشده - püsde : پوشیدن . (روی چیزی) .
پوش - püš : پوش .
پوشجه - püšca : پوشید
پکورده - pökorde : پوشیدن (لباس و کفش)
پکه - pöka : پوش .
پکورجه - pökorca : پوشید .

گیر کورده - gir korde : غلطانیدن.
گیر که - gir ka : بغلطان .
گیر کورجه - gir korcâ غلطانید.
نوسته - naveste : جستن .
نو - nav : بجو .
نوسجه - navesca : جست .
وینده - vinde : پیدا کردن.
وین - vin : پیدا کن .
وینجه - vinca : پیدا کرد .
کوسده - küsde : کوبیدن.
کوژ - küj : کوب .
کوسجه - küsca : کوبید .
سوته - süte : سوزانیدن .
سوزنن - süzn6n : بسوزان .
سوجه - sücca : سوزانید .
وشده - vašde : سوختن .
وش - vaš : سوز.
وشده - vasda : سوخت .
اوشمرد - ošmorde : شمردن .
اوشمور - ošmor : شمر.
اشمرجه - ošmorca : شمرد

☆☆☆

هسده - hesda : هست .☆
گرگ - garak(y,h) : باید .
شیت - šit : دیوانه .
هنه - hena : سوراخ .

☆ واژه‌هایی که در کتاب «گویشهای وفس و آشتیان و فرش» نیامده در اینجا بی رعایت ترتیبی افزوده شده .

روست ـ rüst : راست .

چپ ـ čap : چپ .

بلشمه ـ bölöšma : بالش .

بوز ـ buz : یخ .

ماست ـ mâst : ماست .

اوینه ـ öveyna : آیینه .

اسدا ـ ösdâ : استخوان .

اسر ـ ösör : اشک .

اومود ـ umud : امید .

نار ـ nâr : انار.

پوردو ـ pordo : توفال (چوبهای کوچك سقف) .

کپنك ـ kapanak : پروانه .

لوت ـ lüt : لخت .

پرن ـ pören : بلدرچین .

وروش voruš = بلغور.

موچ کورده ـ moš(č)korde : بوسیدن

بهر ـ اوسور ـ avasor, böhör : بهار.

توستون ـ tövöstun : تابستان .

پرز ـ pöröz : پائیز.

زمستون ـ z6m6stun : زمستان .

مو ـ mö : ماه (شهر) .

قربنه‌مو ـ q'6rb6na mö : ماه‌قربان

موهونا ـ muhunâ : بهانه .

کوغات ـ koq'ât : کاغذ .

بزر ـ bezör : بیزار.

گله ـ gala : گله .

هر ـ hör : مرتع .

پاینو ـ pâyno : پنهان .

سوغان ـ soqân : پیاز.

بوینه ـ büyana : هویج .

ترش ـ t6rš : ترش .

تورا ـ torâ : سبزی (تره)

تومارا ـ tumârâ : توبره .

همبل ـ hömböl : تیروسط سقف.

چاوو ـ čâvu : کارد .

چوهره ـ čohra : چرخ نخ ریسی .

نه‌نی ـ nani : چطور .

خارمان ـ xârmân : خرمن .

دوورزی ـ dorzi : خیاط .

چستچی ـ č6stči : کفشدوز .

دوریش ـ davriš : درویش .

دره ـ dara : دره .

دریو ـ daryö : دریا .

کر ـ kör : کار .

دوش ـ düš : شانه (دوش).

دیر ـ der,dîr : دیر.

دو ـ dev : دیو.

هویه ـ huya : رقص .

کك ـ kök : ریشه .

زهی ـ zöhi : زائو.

زامونا ـ zâmunâ : زمانه.

موز ـ müz : زنبور.

درین ـ darin : ژرف .

لوش ـ lavöš : لواش .

نوناپی ـ nunâ pay : نان‌پز

کوله ـ kevla : سوراخ تنور .

نوشد ـ nevešde : نوشتن.

نوش ـ neveš : نویس .

نوشجه ـ nevəşca : نوشت .
دندك ـ (denday (k : منقار.
دودوك ـ düdük : نی .
زرنا ـ z6rnâ : سورنا .
چکی ـ čoki : نیکی .
چك ـ čök : خوب ـ نیك .
قرت ـ q'art : وام .
یره ـ yare ـ وزیدن .
جور ـ cür : جور.
یل ـ yöl ـ یال .
بهایسده ـ beisda : یخ بستن .
اوبهایسده ـ övbeisda: آب یخ بسته.
پیرون ـ pövrun : الك .
چل ـ čöl . چاه .
بور ـ bor : خاکستری .
ووه‌ین ـ vevayan : بیوه زن .
پیره‌ین piravan:پیرزن.
دوغ ـ doq : داغ .
دوغ کورده ـ deq korde: داغ کردن
دورز ـ dorz : بسته (یونجه وغیره).
بوند ـ bund : بند .
زور ـ zür : زور.
خوش ـ xoş : زنده .
دون ـ dun : چاق .
کار ـ kâr: کر (ناشنوا)
کور ـ kür کور(نابینا) .
لل ـ löl : لال .
تولنبر ـ tulönbör : نون .

داز ـ dâz : طاس (سربیمو).
در ـ d6r6 : پشگل .
لر ـ l6r : آدم سست .
اوسون ـ osun : آسان .
پوهریز ـ pohriz : بستان .
چی ـ či : شیئی (چیز) .
دونا ـ durâ : دانه (عدد) .
تووری ـ Tovri : تبریز.
جول ـ Cülö : جلفا .
خوك‌انداز ـ xokandâz: خاك‌انداز.
ویر ـ vir : یاد (حافظه وذهن) .
هوش ـ hüş : هوش .
کرخونا ـ körxunâ : کارخانه
منه ، من ـ mana,man : من(وزن)
باراماکرمی ـ bâramâkumey :
کرم ابریشم .
دی ـ di : ده (قریه) .
شد ـ şöd : شاد .
شیرد ـ şöyrd : شاگرد .
شل ـ şöl:شال .
شونا ـ şunâ : شانه .
گلل ـ gelül : گلوله .
قورباغا ـ q'urbâqâ:قورباغه.
کبب ـ kaböb : کباب.
کندو ـ kondü : کندو.
ویدیك ـ (vidiy (k: خرد (کوچك)
اهر ـ aharö : گرسنه .
اونگل ـ ongel : گره .

بیبك ـ bibak : مردمك .
مارا ـ mârâ : منجوق .
مورا ـ morâ : موش .
وردنه ـ vardana : نورد .
کنده ـ kenda : کنده خمیر .

گنو ـ genöv : گناه .
پل ـ pölö : پلو .
کوته ـ kota : کته .
گیند ـ gind : بوی .

چند نکتهٔ دستوری دربارهٔ گویش هرزندی

مفرد و جمع

در گویش هرزندی برای جمع دو نشانه هست یکی«oy» ودیگری «un» که بآخر واژه مفرد افزوده میشود .

واژه مفرد اگر به حرف بی صدا ختم شده باشدتنها نشانه‌جمع بآخر آن افزوده میشود. مانند :

مفرد	جمع
mert = مرد	mertoy = مردها
yan = زن	yanoy = زنها
osb = اسب	osboy = اسبها
höltöl = کودك	höltöloy = کودکان

واگرواژه به‌حرف با صدا مختوم باشد در میان نشانه جمع و واژه یك «y» افزوده میشود همچون :

čü = درخت	čüyoy = درختها
kölö = کلاه	kölöyoy = کلاهها
šeyi = پیراهن	šeyiyoy = پیراهن‌ها

نشانه جمع «un» بسیار کم بکارمیرود :

مانند :

kü = کوه	küyun = کوهها
di = دیه	diyun = دیه‌ها

حالات اسم

حالت فاعلی (nom.): مرد گفت = mert ötca (öcca)

حالت مفعولی (acc.) مرد را دیدم = ☆merde vinma

حالت ندائی (voc) : ای مرد = ây,ey mert

مفعول معه (ins.) : با مرد میرفتم = merdehun šende berin

مفعول فیه (loc.) : در خانه مرد نشسته بودم ، در شهر است = merde karcönda nešta berin, šahrenda

مفعول له (dat.) : بمرد گفتم = merde ötma

مفعول عنه (abl) : از مرد گرفتم = merderi âsdârmâ

حالت اضافی

دراین گویش همواره «مضاف‌الیه» پیش از «مضاف» آورده میشود و آنرا دو نشانه است یکی «e» (کسره) که بآخر مضاف‌الیه (اگر حرف آخر آن متحرك نباشد) افزوده میشود و دیگری «y» که بآخر مضاف مختوم بحرف با صدا می‌افزایند و اگر آخر آن حرف بی صدا باشد در آن صورت «ey» می‌آورند.

مثال قسمت اول از تغییرات نشانه مضاف الیه:
- سر مرد = mard-e sarey
- زین اسب = osb-e yaharey

مثال قسمت دوم از تغییرات نشانه مضاف الیه:
- کرم ابریشم = hârâmâ keremey
- دست علی = ali dastey

☆ هنگامیکه بآخر واژه مرد «mert» کسره افزوده شود صدای «t» تبدیل به «d» میشود واین تغییرات بدقت ثبت شده است.

مثال قسم اول از تغییرات نشانه مضاف	merde kölö-y = کلاه مرد yane küza-y = کوزهٔ زن
مثال قسم دوم از تغییرات نشانه مضاف	kar barv-ey = درخانه höltöle čóst-ey = کفش بچه

گاهی نیز استثنائاً آخر مضاف تغییر نمیکندمانند: کاسه مس = mese tos

اضافه ملکی

دراضافهٔ ملکی که با ضمیرهای منفصل ملکی صرف میشود(برخلاف فارسی) ضمیرها پیش ازاسم آورده‌میشود وآخرمضاف نیز(برحسب مفرد و جمع ومتکلم ومخاطب وغائب بودن) تغییرپیدا میکند:

اسب من = čıman osbóm

اسب تو = este osber

اسب او = avi osbey

اسب ما = čâmâ osmun

اسب شما = šema oslun

اسب ایشان = âvun oscun ☆

صفت

درگویش هرزندی صفت بی هیچ نشانه یی پیش از موصوف قرار می‌گیرد ودرافراد وجمع مطابقت نمیکند.

☆ دراین صرف در حروف واژه «osb» (اسب) تغییراتی دیده میشود که بدقت ثبت شده است

همچون :

صفت وموصوف مفرد	صفت وموصوف جمع
مرد خوب = čök mert	، مردهای خوب = čök mertoy
زن خوب = čök yan	، زنهای خوب = cök yanoy
بچهٔ خوب = čök höltöl	، بچه‌های خوب = čök höltöloy

درجه های صفت

برای پدیدآوردن صفت تفضیلی معمولا نشانه«راخ = râx»را (که درزبان تبریزیان نیز نشانه صفت تفضیلی‌است) به‌آخرصفت ساده می‌افزایند. مانند :

صفت ساده	صفت تفضیلی
خوب = čök	خوبتر = čök râx
بد = püč	بدتر = püč râx

مثلا جمله : «کتاب تواز کتاب من بهتراست» را اینطورمیگویند :

«este keteber čaman ketebem-ri čökrâxâ»

دراین‌گویش (همچنان‌که درزبان تبریزیان) برای پدیدآوردن‌صفت عالی نشانه‌یی نیست وبرای بیان‌آن‌ازهمان صفت‌تفضیلی‌استفاده میکنند . و گاهی نیز برای رسانیدن این معنی ازواژه«kök»☆ که‌بمعنی خوب ولی‌از «čök»قویتراست استفاده میکنند. مثلا جملهٔ «لباس‌من بهترین‌لباسهاست» را اینگونه میگویند :

«čaman ölatoyem ölaton kökrâxâ»

برای تشدید صفت واژهٔ خیلی «xeli» را برسرآن می‌آورند :

خیلی بد = xelipüč	خیلی خوب = xeličök

☆ این‌واژه درتبریز بصورت«kök» ودرتهران بصورت کوک«kuk» بهمان معنی خوب وخوش بکارمیرود چنانکه درتبریز اصطلاح «کیفی کوک دی» ودرتهران «کیفش کوک است» بسیار بکارمی برد ولی این‌واژه را نبایدبا واژه «kök» بمعنی ریشه وفربه (درزبان تبریزیان) و«کوک» بمعنی کوک زدن پارچه وخشمگین شدن وکوک کردن ساعت یا سازاشتباه کرد .

شمارش

چنانکه‌دربخش واژه‌ها آمده، شمارش در گویش هرزندی بردوگونه است:«دهگانی» و«بیستگانی». پیداست که طرز شمارش دوم ریشهٔ بسیار کهن و باستانی دارد ویادگار زمانیست که ماخذ شمارش مجموعاً انگشتان دست وپا بوده وشماره‌ها رابیست تابیست‌تا بالامیرفته‌اند.

چون اعداد اصلی درجزو واژه‌ها آمده اینك دراینجا تنها طرز بکار بردن اعداد ترتیبی و کسری را می‌آوریم :

اعداد ترتیبی

برای پدیدآوردن اعداد ترتیبی بآخراعداد اصلی آنچنانکه درزبان تبریزیان‌معمول است، واژهٔ «امجی = emci» می افزایند . لیکن صدای اولین حرف آن چنانکه درزیر دیده میشود متغیراست ، واین تغییر نیز بسته به حرکت حرف‌ما قبل می‌باشد ، باستثنای هفتم ودهم وصدم .

یکم = ivemci
دوم = devemci
سوم = heremci
چهارم = čörömci
پنجم = pincemci
ششم = šošomci
هفتم = hoftömci

هشتم = hašdemci
نهم = novomci
دهم = doyemci
بیستم = vistemci
صدم = soyemci
هزارم = hozömci

اعداد کسری

دراعداد کسری آنچنانکه‌درزبان فارسی پیشین معمول بوده (سه‌یك، چهاریك، ده‌یك) نخست‌عدداصلی وسپس‌بارهٔ آنرا میگویند .

deviri-i = ١/٢

(یك درسه) { herenda-i / hereyri-i } = ١/٣

čörinda-i = ١/٤

pencinda-i = ١/٥

šošinda-i = ١/٦

hafdinda-i = ١/٧

hašdinda-i = ١/٨

novinda-i = ١/٩

doyinda-i = ١/١٠

Vistanda-i = ١/٢٠

(یك درصد) { sondâ-i / soyindâ-i } = ١/١٠٠

صرف چند فعل

با زمانهای مختلف

âmâre = آمدن

۱ـ ماضی مطلق :

من آمدم = man âmâren — ما آمدیم = âmâ âmârum

تو آمدی = te âmâri — شما آمدید = šema âmârur

او آمد = a âmârâ — ایشان آمدند = âvoy âmârut

۲ـ ماضی استمراری :

من می آمدم = man âmânde berin

تو می آمدی = te âmânde beri

او می آمد = a âmânde bera

ما می آمدیم = âmâ âmânde berum

شما می آمدید = šema âmândâ berur

ایشان می آمدند = âvoy âmânda berut

۳ـ ماضی بعید :

من آمده بودم = man âmâiâ berin

تو آمده بودی = te âmâiâ beri

او آمده بود = a âmâiâ bera

ما آمده بودیم = âmâ âmâiâ berum

شما آمده بودید = šema âmâ â berur

ایشان آمده بودند = âvoy âmârâ berut

۸ـ ماضی نقلی :

آمده‌ام = âmârin — آمده‌ایم = âmârum

آمده‌ای = âmâri — آمده‌اید = âmârur

آمده است = âmâiâ — آمده‌اند = âmârut

۵ـ مضارع اخباری :

من می آیم = man âmânden
تومی آیی = te âmânde
اومی آید = a âmânda
ما میاییم = âmâ âmândom
شما میآیید = šema âmândor
ایشان می آیند = âvoy âmândot

۶ـ مضارع التزامی :

آیم = boyen
آیی = boyî
آید = boyey
آییم = boyom
آیید = boyor
آیند = boyot

۷ـ مضارع التزامی با فعل خواستن

من میخواهم بیایم = man navesnen boyen
تو میخواهی بیایی = te navesne boye
او میخواهد بیاید = a navesna boyey
ما میخواهیم بیاییم = âmâ navesnom boyom
شما میخواهید بیایید = šema navesnor boyor
ایشان میخواهند بیایند = âvoy navesnot boyot

۸ـ مستقبل :

من خواهم آمد = man âmârânin
تو خواهی آمد = te âmârâni
او خواهد آمد = a âmârâniya
ما خواهیم آمد = âmâ âmârânum
شما خواهید آمد = šema âmârânur
ایشان خواهند آمد = âvoy âmârânut

۹ـ امر :

بیا = biri

۱۰ـ نهی :

میا = mabiri

رفتن = šere

۱ـ ماضی مطلق :

من رفتم = man šerin

تورفتی = te šeri

اورفت = a šera

ما رفتیم = âmâ šerum

شما رفتید = šema šerur

ایشان رفتند = âvoy šerut

۲ـ ماضی استمراری :

من میرفتم = man šende berin

تومیرفتی = te šende beri

اومیرفت = a šenda bera

ما میرفتیم = âmâ šende berum

شمامیرفتید = šema šende berur

ایشان میرفتند = âvoy šenda berut

۳ـ ماضی بعید :

من رفته بودم = man šera berin

تورفته بودی = te šera beri

اورفته بود = a šera bera

ما رفته بودید = âmâ šera bernm

شما رفته بودید = šema šera berur

ایشان رفته بودند = âmâ šera berut

۴ـ ماضی نقلی :

رفته‌ام = šerin

رفته‌ای = šeri

رفته است = šera

رفته‌ایم = šerum

رفته‌اید = šerur

رفته‌اند = šerut

۵ـ مضارع اخباری :

من میروم = man šenden

تومیروی = te šende

اومیرود = a šenda

ما میرویم = âmâ šendom

شما میروید = šema šendor

ایشان میروند = âvoy šendot

۶ـ مضارع التزامی :

روم = šunen

رویم = šunom

روی = šuni	روید = šunor

رود = šuney	روند = šunot

۷ـ مضارع التزامی با فعل خواستن

من میخواهم بروم = man navesne šunen

تومیخواهی بروی = te navesne šuni

اومیخواهد برود = a navesna šuney

ما میخواهیم برویم = âmâ navesnom šunom

شما میخواهید بروید = šema navesnor šunor

ایشان میخواهند بروند = âvoy navesnot šunot

۸ـ مستقبل :

من خواهم رفت = man šeranin

توخواهی رفت = te šerani

اوخواهد رفت = a šeranya

ماخواهیم رفت = âmâ šeranum

شما خواهید رفت = šema šeranur

ایشان‌خواهد رفت = âvoy šeranut

۹ـ امر:

برو = še

۱۰ـ نهی :

مرو = maše

گفتن = öte

۱ـ ماضی مطلق :

من گفتم = man ötma

تو گفتی = te ötla

او گفت = a ötca

ما گفتیم = âmâ ötmunâ

شما گفتید = šema ötlunâ

ایشان گفتند = âvoy ötcunâ

۲ـ ماضی استمراری :

من می گفتم = man ötde berin

تومیگفتی = te ötde beri

اومیگفت = a ötda-bera

ما میگفتیم = âmâ ötde berum
شما میگفتید = šema âtde berur
ایشان میگفتند = âvoy ötda berut

۳ـ ماضی بعید :

من گفته بودم = man öta berin
تو گفته بودی = te öta beri
او گفته بود = a öta bera

ما گفته بودیم = âmâ öta berum
شما گفته بودید = šema öta berur
ایشان گفته بودند = âvoy öta berut

۴ـ ماضی نقلی :

گفته‌ام = ötama
گفته‌ای = ötara
گفته است = ötaya

گفته‌ایم = ötam6nâ
گفته‌اید = ötarunâ
گفته‌اند = ötaynâ

۵ـ مضارع اخباری :

من می گویم = mau ötden
تو میگویی = te ötde
او میگوید = a ötda

ما میگوییم = âmâ ötdom
شما میگویید = šema ötdor
ایشان میگویند = âvoy ötdot

۶ـ مضارع التزامی :

گویم = ösanen
گویی = ösani(î)
گوید = ösaney

گوییم = ösanom
گویید = ösanor
گویند = ösanot

۷ـ مضارع التزامی با فعل خواستن

من میخواهم بگویم = man navesnen ösanen
تو میخواهی بگویی = te navesne ösani (î)
او میخواهد بگوید = a navesna ösaney
ما میخواهیم بگوییم = âmâ navesnom ösanom
شما میخواهید بگویید = šema navesnor ösanor
ایشان میخواهند بگویند = âvoy navesnot ösanot

۸ـ مستقبل :

من خواهم گفت = man ötanin
توخواهی گفت = te ötani
اوخواهد گفت = a ötaniya

ما خواهیم گفت = âmâ ötanum
شما خواهید گفت = šema ötanur
ایشان خواهند گفت = âvoy ötanut

۹ـ امر:
بگو = ösa

۱۰ـ نهی :
مگو = ma ösa

دانستن = Zunusde

۱ـ ماضی مطلق :

من دانستم = man zunusnâ
تودانستی = te zunuslâ
اودانست = a zunuscâ
ما دانستیم = âmâ zunusnunâ
شما دانستید = šema zunuslunâ
ایشان دانستند = âvoy zunuscunâ

۲ـ ماضی استمراری :

من میدانستم = man zunusne berin
تومیدانستی = te zunusne beri
اومیدانست = a zunusnâ bera
ما میدانستیم = âmâ zunusno berum
شما میدانستید = šema zunusno berur
ایشان میدانستند = âvoy zunusnâ berut

۳ـ ماضی بعید :

من دانسته بودم = man zunusdâ berin
تودانسته بودی = te zunusdâ beri
اودانسته بود = a zunusdâ bera
ما دانسته بودیم = âmâ zuuusdâ derum
شما دانسته بودی = šema zunusdâ berur
ایشان دانسته بودند = âvoy zunutdâ berut

۴ـ ماضی نقلی :

دانسته‌ام = zunusdâmâ
دانسته‌ای = zunusdârâ
دانسته است = zunusdâvâ
دانسته‌ایم = zunusdâm6nâ
دانسته‌اید = zunusdârunâ
دانسته‌اند = zunusdâyinâ

۵ـ مضارع اخباری :

من میدانم = man zunusnen
ما میدانیم = âmâ zunusnom

te zunusne = تومیدانی | šema zunusnor = شما میدانید

a zunusna = اومیداند | âvoy zunusnot = ایشان میداند

۶ـ مضارع التزامی :

zun6n = دانم | zunom = دانیم

zuni = دانی | zunor = دانید

zuney = داند | zunot = دانند

۷ـ مضارع التزامی با فعل خواستن

man navesnen zunen = من میخواهم بدانم

te navesne zuni = تومیخواهی بدانی

a navesna zuney* = اومیخواهد بداند

âmâ navesnom zunom = ما میخواهیم بدانیم

šema navesnor zunor = شما میخواهید بدانید

âvoy navesnot zunot = ایشان میخواهندبدانند

۸ـ مستقبل :

man zunusdânin = من خواهم دانست

te zunusdâni توخواهی دانست

a zunusdâniya اوخواهد دانست

âmâ zunusdânum ما خواهیم دانست

šema zunusdânur شماخواهید دانست

âvoy zunusdânut ایشان خواهند دانست

۹ـ امر

zun = بدان

۱۰ـ نهی

ma zun مدان

---

* صرف این فعل درسوم شخص مانند فعل زائیدن است واین جمله معنی «اومیخواهد بزاید» نیز میدهد .

ترجمهٔ چند مثل بگویش هرزندی

۱ـ پایت‌را باندازهٔ لحافت دراز کن :

«Yengille lehefi döröz diyenda».

۲ـ هر که بامش بیش برفش بیشتر :

« Hor kase buney xeli vohorey xeli» .

۳ـ اول اندیشه وانگهی گفتار :

«Q’aršucâ xiyöl ka ri zare q’isa ka».

۴ـ حساب بدینار بخشش بخروار .

« Heseb dinör dinör bašös xalvör xalvör».

۵ـ یك سوزن بخود بزن یك جوالدوز بدیگران :

«I dorzân ištanilliya i gendûj hömsölleleya» .

۶ـ درچشم خود تیررا نمی‌بیند ، درچشم دیگران چوب را می‌بیند :

« Ištaney čoščәndâ üsdune ne vinna cörötani cöščәndâ čupe vinna» .

۷ـ به شتر گفتند گردنت کج است گفت کجایم راست است :

«Davare ötcunâ girí šeta ötca kәntâm rösta» .

متنی بگویش هرزندی

čâmâ dimu Galinq'ayava: Galinq'aya, Ko Horzâne mâhâlc6ndâ genesdaya, ve 6ntâ en mâhâle kâlâ diyun c6ndâvârâ. En di hereso kara, ki cavi ödamiyoy ivâ-donesay de hozö pȣ nafar ba ban.

Vorodândundâ en mâhâl6ndâ i pârâ diyundâ Ko-horzâne zuhune q'isa bo kordeberut. âmmâ emru6n ruj-6ndâ avon xeliyoy en zuhune vir cunuri votâyna. Yaka Galinq'ayanda va kimeleyci Böbiranda en zuhune zun-usnot.

A diyuni ri ki vorordândundâ en zuhunhun q'isa kondeberut emoya:

Ko Horzân, Ayruneben, Q'ara bulâx, Böbra, zâl, Q'6ȣâx

va âvo vir cunuri votey illatey ema ki avon xeliyoy en zuhune iȣtancun höltöluneyle neyna ümüta. Ema ki avon dic6nda en zuhun viri ri âmârâya babe.

ترجمهٔ نوشتهٔ بالا بفارسی :

ده ما گلین‌قیه است . گلین‌قیه درمحال هرزند واقع‌شده، واز دیه‌های بزرگ این محالست . این دیه سیصد خانه است که رویهم جمعیت آن دو هزاروپانصد نفرمیباشد.

سابقاً دراین‌محال‌درباره‌یی‌ازدیه‌ها بزبان هرزندی گفتگومیکرده‌اند اما امروزه بسیاری ازآنهااین زبان را فراموش کرده اند . تنها درگلین‌قیه وکمی هم دربابره این زبان را میدانند .

دیه هایی که پیشتر بدین زبان گفتگو میکرده‌اند اینهاست :
کوهرزان (هرزند عتیق یا هرزند کوه یا داغ هرزند) ، ایرونه بن (عریان تپه) ، قره بولاخ ، بوبره (بابره) ، زال ، قشلاخ (قشلاق) .
وعلت فراموش کردن آنها اینست که بسیاری از آنها این زبان را به کودکان خودشان نیاموختند واینست که در دیه ایشان این زبان از یاد ها رفته‌است .

پایان

